

A LEGFONTOSABB FOGALMAK ÉS MEGHATÁROZÁSAIK

Adaptáció (adaptation)

A szó szerinti jelentése: hozzáidomulás. Biológiai értelemben akkor nevezünk adaptívnek egy tulajdonságot (amely lehet anatómiai, viselkedés-, illetve elméleti is), amikor ennek révén az állat sikeresebb, mint akkor, ha valamely más, az adott helyzetben szintén szóba jöhető megoldást alkalmazna. Az adaptáció az a folyamat, amikor egy egyed, egy populáció, vagy egy faj tanulás révén sikeresen alkalmazkodik egy környezeti kényszerhez az egyed életében, illetve az evolúció során.

Agresszió (aggression)

Ellenséges, sokszor nyíltan erőszakos magatartás, amelyet az állatok legtöbbször saját fajtársaikkal szemben mutatnak, amikor valamely erőforrásért versengenek velük (élelemért, párért, pihenőhelyért, territóriumért, a társak figyelméért, rangsorban betöltött helyért). Kü-

lönböző fajokhoz tartozó egyedek között is lehet agresszió, ha méretük, illetve szoros szociális kapcsolatuk miatt egymás vetélytársaivá válnak.

DezoxiriboNukleinSav (DNS) (DeoxyriboNucleic Acid, DNA)

A dezoxiribonukleinsav más néven genetikai anyagot jelent. Olyan óriásmolekula, amely a sejtekben található, és az adott élőlény „tervrajzát” rejt. A DNS egyes szakaszait géneknek nevezzük, melyek egy-egy fehérje felépítését kódolják, illetve más esetben valamely életműködést szabályoznak. Mivel az ivarsejtek révén a szülőkből csupán a DNS-ben tárolt információ kerül tovább az utódokba, ez a molekula az öröklés, a generációk közötti információátadás kulcsa.

Domesztikáció (domestication)

A házasítás folyamata. Ennek során jöttek létre a házasított változatai a vadon élő fajoknak, melyek megváltozott külső és belső tulajdonságaik, és/vagy viselkedésük révén egyrészt hasznot hajtanak az embernek, másrészt kezelhetőek az ember számára. A házasítás viselkedésben megmutatkozó hatásai közül a legjelentősebb az embertől való félelem csökkenése, illetve az ember közelségének elfogadására való hajlam.

Etológia (ethology)

A természetes állati viselkedés tudománya. Egyik fő ismérve, hogy a viselkedést az állat olyan tulajdonságának

tekinti, mely az evolúció terméke, és mint ilyen, a természetes környezethez történő alkalmazkodást segíti elő.

Exaptáció (exaptation)

Egy már meglévő képesség, tulajdonság (adaptív) alkalmazása új helyzetben.

Intelligencia (intelligence)

Az az összetett képesség-készlet, amellyel egy állat újszerű feladatokat tud megoldani, mégpedig olyan módon, hogy a korábban szerzett ismereteit esetleg megváltoztatott formában, alkalmazások szerint használja fel. Az intelligencia általában a változatos környezethez történő rugalmas alkalmazkodással jár együtt, ahol a megoldásokhoz tanult képességekre (is) szükség van.

Kogníció, kognitív tudomány, kognitív vizsgálatok (cognition, cognitive science, cognitive research)

A kogníció a megismerést, a gondolkodást, az értelmet jelöli. A kognitív tudományok és a kognitív vizsgálatok pedig az ezzel foglalkozó tudományágak, kutatások. A kogníció témakörébe általában a magasabb rendű elemefolyamatokat soroljuk, melyek túlmutatnak az egyszerű tanulási mechanizmusokon (habituáció, társítás, kondicionálás).

Kommunikáció (communication)

Legalább két résztvevő fél (jeladó és jelfogó) között történő információáramlás, ahol általában kívánalom, hogy

legalább a jeladó részéről szándékosan történjen az üzenet leadása. A kommunikáció tágabb értelemben vett célja, hogy a jel vevője a jeladó számára előnyös (viselkedésbeli) választ mutasson.

Kooperáció (cooperation)

A viselkedés szintjén megnyilvánuló együttműködés. A kooperáló felek ahelyett, hogy egy bizonyos helyzetben versengenének, egymás számára előnyös magatartást mutatnak, többnyire valamilyen jól körülhatárolható cél elérésének érdekében. Kooperáció csak a legfejlettebb szinten, társas élőlények között szokott megnyilvánulni.

Kötődés, kötődési viselkedés (attachment, attachment behaviour)

A kötődés két állat, illetve az állat és az ember között kialakuló speciális viszony, melynek jellemzői: *aszimmetria*, vagyis az egyik fél kötődése a másik féllal szembeni dependenciában, függőségben is megnyilvánul; *preferencia*, vagyis a kötődő egyed a kötődés tárgyául szolgáló egyedet megkülönböztetett figyelemmel, vonzalommal tünteti ki, ha választási helyzetbe kerül. A kötődési viselkedés azon magatartásformák összessége, melyekben a dependencia és a preferenciális vonzódás tetet ölt – de például eleme a kötődési egyed távollétében kialakuló elválasztási (szeparációs) viselkedés is (nyugtalanlás, idegesség).

Mentális reprezentáció (mental representation)

Valamilyen létező, avagy elképzelt dolog elméleti megjelenítése. Általában a külső (vagy esetenként a belső) környezet egyes elemeinek mentális leképezéséről beszélünk, de magasabb szintű mentális reprezentáció esetén például más élőlények gondolatait is képes megjeleníteni az állat.

Modell (model)

Összetett, nehezen áttekinthető folyamat működését szemléltető, megjelenítő másolat, ahol a hangsúly nem annyira a külsődleges hasonlatosságon, mint inkább a működésből fakadó kimenetel, vagyis eredmény megjósolásán van. A modell sok esetben elméleti, vagyis a környezet, illetve az abban tevékenykedő élő ágensek történéseit, viselkedését megjósoló gondolati konstrukció.

Ökológia, ökológiai környezet (ecology, ecological environment)

Az ökológia olyan, egyed feletti tudomány, amely az élőlények (illetve ezek csoportjainak) egymással való viszonyával foglalkozik, elsősorban a természetes környezetben vizsgálva ezeket a folyamatokat, illetve az élőlények populációinak és környezetüknek a kölcsönhatásait vizsgálja. Ökológiai környezetnek az állat szempontjából lényeges környezeti elemek összességét tekintjük.

Rítus (ritual)

Több, esetenként sok tanult magatartásforma kötött sorrendű együttese. A rítus végrehajtása általában az elejétől a végéig lezajlik, és a környezet kevésbé befolyásolja. A rítus kialakulásához szükséges, hogy az egyed képes legyen szabályok felismerésére, illetve betartására.

Szocializáció (socialisation)

Valamely csoportban érvényes viselkedési normák elsajátítása, ami leggyakrabban a csoport egyedeivel történő normális (fajra jellemző) viselkedésformák megjelenését jelenti a fiatal egyedben. A leggyakoribb értelmezés szerint a szocializáció azt jelenti, hogy egy fiatal állat hozzászokik az emberi környezethez.

Tudatelmélet (theory of mind)

Az etológiai tudatelmélet feltételezi azt, hogy az állat képes másoknak gondolati tevékenységet tulajdonítani, vagyis figyelembe veszi a saját viselkedése kialakításakor azt, hogy a másik félnek mennyi ismeret áll a rendelkezésére, illetve például jól vagy rosszul tud-e valamit az adott helyzetben, környezetben.